

BORSODI MEZŐSÉG TÁJVÉDELMI KÖRZET

Védettségnyilatkozat: 1989

Terület: 17 932,2 ha

A tájvédelmi körzet területét két eltérő kialakulású és arculatú táj alkotja, ahol a domborzat és a talajviszonyok különbözősége eltérő növényzet kialakulását és fennmaradását tette lehetővé. A hordalékkúpon („pusztai rész”) igen sok elhagyott folyómeder található, melyekben mára a feltöltődés révén mocsári növényzet alakult ki. A hosszúkas, egymással gyakran parhuzamos mocsarakban a növényzet ősi jellegű, bár az 1960-as évekbeli mederrendezések számos mocsár kiszaradásához, átalakulásához járultak hozzá. A „mentett ártéri rész” 1939-ig a Tisza elő ártere volt. Az áradások rendszeresen előtörttek, ezért mocsarai részben feltöltődtek, nyáron hamarabb kiszaradnak, mint az északabbi részek mélyebb, sokszor meredek partfalú mocsarai.

A pusztai rész egyetlen hatalmas gyep-terület, melyet a kanyargó mocsarak szabdalnak fel, míg a peremeken és a pusztai gyepek közzarványként ékelődve szántó-területek találhatóak. A száraz gyepterüle-

tek részben ősi lőszpusztarétek, melyeket hagyományosan legeltetéssel hasznosítottak, hasznosítanak. Fajai egyrészt alföldi jellegűek (pl. macskahere – *Phlox tuberosa*, hengeresfészű peremizs – *Inula germanica*, nyúlánk sárma – *Ornithogalum pyramidale*), másrészt a Bükkaljáról részben a patakok segítségével „lehordott” sztyepp- és erdősztyepp-fajok (pl. agárkosbor – *Orchis morio*, tavaszi hérics – *Adonis vernalis*, közönséges borkóró – *Thalictrum minus*, parlagi rózsza – *Rosa gallica*).

Míg a lőszgyepek esetén a legeltetés erős degradációs tényező, addig a természetes, ősiszikesek esetében a nyílt felszínű gyepek fő fenntartó tényezője. A Borsodi-Mezőség területén mind az ősi típusú szikesek, mind pedig a vízrendezés hatására a réti talajok szolonycesedésével létrejött másodlagos állományaik megtalálhatók. Jellemző feltűnő fajaik közül kiemelhetők a tavasszal virágzó kamilla (*Matricaria recutita*) és a nyárvégi pusztai képet meghatározó sóvirág (*Limonium gmelinii*). A szikesek fajajörész kontinentális – eurázsiai elterjedésűek,

melyek jól alkalmazkodtak a klimatikus, talajtani adottságokhoz. Növényföldrajzi szempontból értékes fajai a kígyófarkfű (*Pholiurus pannonicus*), az erdélyi és a vékony útifű (*Plantago schwarzenbergiana*, *P. tenuiflora*), a bárányparéj (*Camphorosma annuum*) és a heverő seprűfű (*Kochia prostrata*). A szikes mocsarakban tenyészik a gyakorinak mondható kispészkuaszat (*Cirsium brachycephalum*), a kétsorosás (*Carex disticha*), a pannon bennszülött buglyosboglarika (*Ranunculus polyphyllus*) és a sziki boglarika (*R. lateriflorus*). Állományalkotó a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*), a tavi káka (*Schoenoplectus lacustris*), a sziki káka (*Bolboschoenus maritimus*) és a parti sás (*Carex riparia*). A mocsarak igazi ritkasága a zombéksás (*Carex elata*), a pompás kosbor (*Orchis laxiflora* subsp. *elegans*), a kornistárnics (*Gentiana pneumonanthe*) és a lápi ibolya (*Viola stagnina*), melyek termőhelyei egy-egy feltöltődött lápszemmaradvány utolsó hírnökei a pusztában. Sajátos növényösszetételűek az egykori vízfolyások kissé szikesedő talaján kialakult sziki magaskórósok, melyek vezérnövényei a réti őszirózsa (*Aster sedifolius*) és a sziki kocsord (*Peucedanum officinale*). Ezek mellett számos más dekoratív védett növény is előfordul, így a fátyolos nőszirm (*Iris spuria*), a réti iszalag (*Clematis integrifolia*), a bugás hagyma (*Allium paniculatum*) és a macskahere (*Phlomis tuberosa*).

A terület állatvilágán is jól érződik a tájkettős arculata: a nagyobb, főleg egyszikűekkel borított tömbre a pusztai fajok a jellemzők, míg a hullámtéri területen az ártéri fajok dominálnak.

A pusztai tömbben az állatok közül leg hamarabb a színpompás pillangókat vehetjük észre. Előfordul itt a farkasalmalepke

(*Zerynthia polyxena*), a fecskefarkú pillangó (*Papilio machaon*) és a kardospillangó (*Iphiclides podalirius*). A szikesréti magaskórósok megmaradt foltjainak környékén találjuk az egyik legértékesebb védett lepkefaj, a nagy szikibagoly (*Gortyna borelii*) populációit. A lepke hernyója tápláléknövényként a társulásalkotó orvosi kocsordot (*Peucedanum officinale*) igényli, így a faj fennmaradásának biztosításához a növénytársulás védelme szükséges. További védett rovarfaj az aranypettyes bábrabló (*Calosoma auropunctatum*), a biborcincér (*Purpuricenus budensis*), az imádkozó sáska (*Mantis religiosa*) és a sisakos sáska (*Acrida hungarica*).

A terület folyamatos kiszáradása nem kedvezett a halak előfordulásának. Az 1998-99-es csapadékban gazdag évek, valamint a Nagyszéklápa környéki kísérleti élőhely-rehabilitációs munkálatok azonban bebizonyították, hogy a megfelelő élőhelyi viszonyok kialakítása után igen hamar képesek visszafoglalni az eredeti élőhelyeiket. A vízvisszatartási munkálatok után azonnal megjelent a réti csík (*Cobitis taenia*), a compó (*Tinca tinca*), a kárász (*Carassius carassius*) és a törpeharcsa (*Ictalurus nebulosus*). Az utóbbi két fajt, valamint a nyurga pontyot (*Cyprinus carpio morpha hungaricus*) és a csukát (*Esox lucius*) a helyi lakosságnak a pákászhagyományokat még aktívan ápoló része telepítette a Tisza kubikgödreiből.

Jellemző kételtű- és hullófajok a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a tavi béka (*Rana rivibunda*), a barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*), a zöld levelibéka (*Hyla arborea*), a pettyes és a tarajos göte (*Triturus vulgaris*, *T. cristatus*), a vizisikló (*Natrix natrix*) és a fűgegyík (*Lacerta agilis*).

A gazdag madárvilág különösen értékes tagja a túzok (*Otis tarda*), melynek kb. 40–50 példányos állománya él itt. A fokozottan védett ragadozó madarak közül több párban költ a kerécsensólyom (*Falco cherrug*) és a hamvas rétihéja (*Circus pygargus*), 50–100 pár között mozog a kékvércse (*Falco vespertinus*) állománya. Az 50–60 páros szalakóta (*Coracias garrulus*) állománya, valamint a körülbelül ugyanekkora számú kis őrgébics (*Lanius minor*) költés szempontjából a terület legjellemzőbb pusztai élőhelytípusait részesíti előnyben. Őszi vonulás idején megszállnak a darvak (*Grus grus*) és a vadludak (*Anser spp.*) tömegei, a tavaszi időszakban pedig a partimadarak közé tartozó cankók és bíbicek nagy csapatai. Az aranylilék (*Pluvialis apricaria*) néha több százas csapatokban jelennek meg itt novemberben a bíbicekkel, seregélyekkel (*Sturnus vulgaris*) vegyes csapatokban, illetve tavasszal, a bíbicek, pajzsos cankók (*Philomachus pugnax*), és más parti madarak társaságában. Téli vendég a sarkantyús sármány (*Calcarius lapponicus*), a hősármány (*Plectrophenax nivalis*), a téli kende-

rike (*Cannabina flavirostris*), a csiíz (*Carduelis spinus*), a nagy őrgébics (*Lanius excubitor*) és a réti fülesbagoly (*Asio accipitrinus*). A tanyák padlásain költ a gyöngybagoly (*Tyto alba*) és a kuvik (*Athene noctua*). A vizes élőhelyek helyreállítását szolgáló programok révén mind a négy hazánkban fészkelő vöcsökfaj megtelepedett, és több pár gölyatöcs (*Himantopus himantopus*) és cigányréce (*Aythya nyroca*) költ eredményesen.

Az ártéri részek állatvilága más jellegű. Előfordul itt az igen dekoratív kis színjátszólepke (*Apatura ilia*). A galériaerdők öreg tölgyfái környékén szarvasbogarak (*Lucanus cervus*) és orrszarvúbogarak (*Oryctes nasicornis*) szállnak. Jellemző madarak a fekete gölya (*Ciconia nigra*), a macskabagoly (*Strix aluco*) és a fekete harkály (*Dryocopus martius*). A csapadékban gazdag években a kaszálóréték magas fűvében nagy számban telepszik meg a haris (*Crex crex*), melyet leginkább csak revirtartó hímjeinek az alkonyati, éjszakai órákban hallható recsegő hangja árul el. Az ilyenkor vízzel megtelő laposok a vízcibék fajainak, valamint a guvatnak (*Rallus aquaticus*) kínálnak élőhelyet.

Az emlősök közül védett fajok a molnár-görény (*Mustela eversmanni*) és a hermelin (*Mustela erminea*). A szintén védett ürge (*Spermophilus citellus*) a pusztai ragadozók fontos táplálékállata. A puszta kiemelkedően értékes faja a magasfüvű részeken, illetve a zárványszerűen kialakított szántók parlagjain élő csíkos szöcskegér (*Sicista subtilis*), amely 2006-ban szisztematikus kutatások eredményeként került elő. Azt megelőzően utoljára a múlt század első harmadában sikerült élve megtalálni, azóta csak bagolyköpetekben talált csontjai utaltak jelenlétére.

Szalakóta (Sz. T.)